

ЗМІСТ

<i>Перелік зображень</i>	15
<i>Вступ. 18 травня 1985 року</i>	21
ЧАСТИНА ПЕРША	
1. КДБ	27
2. Дядько Гормссон	51
3. Санбім*	75
4. Зелене чорнило та мікроплівка	101
5. Поліетиленовий пакет і батончик Mars	133
6. Агент Бут	161
ЧАСТИНА ДРУГА	
7. Конспіративна квартира	183
8. Операція РЯН	207
9. Коба	231
10. Містер Коллінз і місіс Тетчер	250
11. Російська рулетка	282

* Sunbeam (англ.) – сонячний промінь.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

12. Кішки-мишки	315
13. «Перевірка»	346
14. П'ятниця, 19 липня	377
15. Фінляндія	406

ЕПІЛОГ

16. Паспорт для Пімліко	433
<i>Післямова</i>	458
<i>Кодові назви та псевдоніми</i>	465
<i>Подяки</i>	466
<i>Примітки</i>	468
<i>Бібліографія</i>	476

1. (Угорі.) КДБ-сім'я: Антон і Ольга Гордієвські та двоє їхніх молодших дітей — Марина та Олег (Олегу приблизно десять).

2. (Унизу.) Діти Гордієвських: Василь, Марина й Олег, приблизно 1955 рік.

61. (Угорі.) Гордієвський з Рональдом Рейганом в Овальному кабінеті у 1987 році. «Ми знаємо про вас, — сказав Рейган. — Ми вдячні за те, що ви зробили для Заходу».

62. (Унизу зліва.) У 2007 році у день народження її королівської величності Гордієвському вручили найвидатніший орден Св. Михаїла та Св. Георгія «За службу задля безпеки Об'єднаного Королівства».

63. (Унизу справа.) Директор ЦРУ Білл Кейсі, який прилетів до Великої Британії на зустріч з Гордієвським через кілька тижнів після його втечі.

БЕН МАКІНТАЙР – автор світових бестселерів: «Агент Зигзаг» (*Agent Zigzag*), «Операція "Фарш"» (*Operation Mincemeat*), «Шпигун серед друзів» (*A Spy Among Friends*) і «САС: герої-негідники» (*SAS: Rogue Heroes*). У світі продано кілька мільйонів примірників його книжок. Колумніст і відповідальний редактор видання *The Times*, працював кореспондентом газети в Нью-Йорку, Парижі та Вашингтоні. Періодично презентує серіали ВВС, зняті на основі його популярних книжок.

ВСТУП

18 травня 1985 року

Для контррозвідувальних підрозділів КДБ, зокрема й Управління К, прослуховування – рутинна справа. Менше хвилини знадобилося, щоб відімкнути замок вхідних дверей квартири на восьмому поверсі в московській багатоповерхівці на Ленінському проспекті, 220, де проживали сім'ї офіцерів КДБ. Поки двоє чоловіків у рукавичках і спецодязі проводили методичний обшук квартири, двоє техніків швидко й непомітно встановили прослуховувальні пристрої за шпалерами та плінтусами, в телефонний апарат вставили мікрофон, а в люстри у вітальні, спальні та кухні – відеокамери. За годину роботу було завершено, і в помешканні не виявилось майже жодного куточка, де не було вух та очей КДБ. Насамкінець чоловіки надягнули маски й скропили радіоактивною речовиною одяг і взуття в гардеробі; її концентрація була доволі слабкою, щоб отруїтись, але достатньою, щоби лічильник Гейгера в КДБ міг відстежити пересування власника. Потім вони вийшли й акуратно зачинили вхідні двері.

Через кілька годин старший офіцер радянської розвідки, який летів рейсом «Аерофлоту» з Лондона, приземлився в Московському аеропорту.

Полковник КДБ Олег Антонович Гордієвський був на піку своєї кар'єри. Зразковий представник радянської розвідки, не покладаючи рук він ставав щораз успішнішим на службі,

працював у Скандинавії, Москві та Великій Британії і не допускав у своїй роботі жодних хиб. І тепер, у свої сорок шість, він отримав посаду мрії – став начальником резидентури КДБ у Лондоні, і саме через це його викликали до Москви, щоб голова КДБ міг офіційно вручити йому документи про призначення на цей пост. Професійний шпигун, Гордієвський зумів піднятися на вершину в ієрархії величезної й безжальної системи та розвідувальної мережі, що контролювала Радянський Союз.

Присадкуватий, атлетично збудований Гордієвський упевнено рухався крізь натовп в аеропорту. Всередині натомість усе кипіло. Олег Гордієвський, ветеран КДБ, цей відданий таємний слуга Радянського Союзу – британський шпигун.

Дванадцять років тому його завербувала Служба зовнішньої розвідки Великої Британії МІ6, він працював під кодовим іменем Ноктон і був одним з найцінніших шпигунів в історії. Він передав своїм британським кураторам величезну кількість надважливої інформації, що змінила перебіг Холодної війни, допомогла розсекретити радянські агентурні мережі, уникнути ядерної війни; він також пояснив керівництву західних країн, як мислять у Кремлі в критично небезпечний період світової історії. Рональд Рейган і Маргарет Тетчер знали, що один радянський шпигун передав їм цілий скарб секретів, проте ні американський президент, ні британська прем'єр-міністерка не знали його справжнього імені. Навіть молода дружина Гордієвського гадки не мала про його подвійне життя.

Призначення Гордієвського на посаду *резидента* КДБ (російський термін на позначення керівника ланки КДБ, який називають *резидентурою*) викликало захват у невеликій групі офіцерів МІ6, залучених до його справи. Тепер Гордієвський, як найстарший оперативник радянської розвідки

в Британії, матиме доступ до її найбільших таємниць, зможе інформувати Захід про плани КДБ завчасно, ще до їхніх утілень, тож ця організація у Великій Британії буде безсилою. Але несподіваний виклик до Москви збентежив команду Ноктона. Дехто відчував, що це пастка. Під час термінової зустрічі на конспіративній квартирі в Лондоні куратори з МІБ запропонували йому із сім'єю прихисток у Великій Британії. Кожен на цій зустрічі усвідомлював ціну ставок: якщо він повернеться офіційним резидентом КДБ, тоді МІБ, ЦРУ та їхні західні союзники зірвуть джек-пот в історії розвідки, але якщо Гордієвський потрапить у пастку, він утратить усе, зокрема й своє життя. Він довго думав перед прийняттям не легкого рішення: «Я маю поїхати».

Офіцери МІБ ще раз пройшлися по всіх пунктах плану втечі Гордієвського під кодовою назвою «Пімліко», який склали сім років тому з надією, що його ніколи не доведеться активувати. МІБ ніколи не евакуювала когось із СРСР, не кажучи вже про офіцера КДБ. Цей план був складний та небезпечний, і запускали б його лише за крайньої потреби.

Гордієвський був навчений помічати небезпеку. Але коли йшов по аеропорту в Москві, нерви були на межі через сильні внутрішні переживання, і тому він бачив ознаки небезпеки всюди. Офіцер на паспортному контролі, здавалося, занадто довго вивчав його документи, перед тим як їх повернути. Де службова особа, яка мала його зустріти, де мінімальна люб'язність до полковника КДБ, який прибув з-за кордону? Аеропорт завжди був під суворим наглядом, але сьогодні непримітних чоловіків і жінок, які стояли навколо без діла, було більше, ніж зазвичай. Гордієвський сів у таксі, запевняючи себе, що якби КДБ знав правду, його заарештували б, щойно він ступив би на

російську землю, й одразу повезли б до в'язниці КДБ, де допитали б, катували, а потім стратили.

Наскільки він міг судити, за ним ніхто не стежив, коли він заходив до житлового будинку на Ленінському проспекті й викликав ліфт на восьмий поверх. Він не був удома із січня.

Гордієвський легко відімкнув перший і другий замки, але вхідні двері не відчинялися. Їх було зачинено на третій замок – старомодний засув, установлений іще під час зведення будинку.

Та Гордієвський ніколи не користувався цим третім замком. До того ж, він навіть не мав від нього ключа. Це означало, що всередині хтось був, ця людина мала відмичку й помилково замкнула двері. Цей хтось – точно з КДБ.

Страх, що заворушився ще тиждень тому, зараз обдав крижаним і паралізуючим усвідомленням, що в його квартиру проникли, обшукали і встановили там жучки. Він був під підозрою. Хтось його зрадив. КДБ стежив за ним. За шпигуном шпигували його колеги-шпигуни.

1 КДБ

Олег Гордієвський народився в КДБ; був ним сформований, люблений, покручений, понівечений і майже знищений. Радянська розвідслужба була в його серці і в його крові. Його батько працював на цю структуру все життя й надягав службову уніформу КДБ щодня, крім вихідних. Гордієвські жили в цій шпигунській спільноті в окремому будинку, їли спеціальні продукти, призначені для співробітників, і проводили свій вільний час з такими самими шпигунськими сім'ями. Гордієвський був дитям КДБ.

КДБ, *Комітет державної безпеки*, – найскладніша розвідувальна організація, що будь-коли існувала, з великою мережею розвідувальних агентств. Це прямий наступник шпигунської мережі Сталіна, що поєднав у собі зовнішню та внутрішню розвідку, внутрішню безпеку й державну міліцію. Деспотичний, секретний і всюдисущий КДБ проникав у всі сфери радянського життя і контролював його. Ця організація викорінювала із середини будь-яке інакомислення, охороняла комуністичних лідерів, керувала розвідувальними й контррозвідувальними операціями проти ворожих сил і залякувала жителів Радянського Союзу до принизливої покори. Ця організація займалася вербуванням агентів і засилала шпигунів по всьому світу, збирала, купувала і крапа воєнні, політичні та наукові секрети будь-де і звідусіль. На піку могутності, маючи у своєму складі

понад мільйон офіцерів, агентів та інформаторів, КДБ впливав на формування радянського суспільства більше, ніж будь-яка інша інституція.

На Заході ця аббревіатура була символом внутрішнього терору, зовнішньої агресії та підривної діяльності, умовним позначенням усієї жорстокості тоталітарного режиму, яким керувала безлика офіційна мафія. Але ті, хто жив у цій системі, сприймали КДБ не так. Звісно, КДБ уселяв страх і покору, але він був наче преторіанська гвардія, щит від західного імперіалізму й агресивного капіталізму, охорона комунізму. Членство в цих елітах і привілейованих колах викликало захват і гордість. «Немає такого поняття, як колишній працівник КДБ», – колись сказав офіцер цієї організації Володимир Путін. Це був ексклюзивний клуб, у який можна було потрапити, але вийти з нього – неможливо.

Олег Гордієвський ніколи серйозно не замислювався, що можна працювати деінде. Його батько Антон Лаврентійович Гордієвський, син залізничника, працював учителем до революції 1917 року, що перетворила його на відданого, беззаперечного комуніста, палкого захисника ідеологічних принципів. «Партія була Богом», – писав потім його син, тож старший Гордієвський ніколи не вагався у своїй відданості, навіть коли його віра вимагала участі в жахливих злочинах. У 1932 році він допомагав з «радянізацією» Казахстану, організовуючи конфіскацію їжі в селян для харчування радянської армії та радянських міст. Тоді понад півтора мільйона людей загинуло від голоду. Антон був свідком організації цього геноциду. Того року він розпочав роботу в органах державної безпеки, а згодом у НКВС (Народний комісаріат внутрішніх справ), таємній поліції Сталіна, структурі-попереднику КДБ. Як офіцер

політичного відділу, він був відповідальним за політичну дисципліну й підготовку. Антон одружився з Ольгою Миколаївною Горною, двадцятичотирирічною статисткою, пара переїхала до Москви й оселилася у квартирі будинку для розвідувальної еліти. Їхній старший син Василь народився у 1932 році. За часів Сталіна Гордієвські жили процвітаючи.

Коли товариш Сталін оголосив, що революцію хочуть придушити і ця загроза йде зсередини організації, Антон Гордієвський був готовий допомогти відшукати й знищити зрадників. Велика чистка 1936-1938 років стала повномасштабною ліквідацією «ворогів держави»: тих, кого підозрювали в належності до «п'ятої колони», потенційних прихованих троцькістів, терористів і диверсантів, контрреволюціонерів, а також партійних і державних службовців, селян, євреїв, учителів, генералів, інтелігенцію, поляків, червоноармійців і багатьох інших. Убиті були здебільшого невинними. Щоби вціліти у сталінській параноїдальній міліцейській державі, потрібно було здати когось іншого. «Хай краще постраждають десятеро невинних, ніж один шпигун утече, – казав Микола Єзов, голова НКВС. – Ліс рубають – тріски летять». Інформатори доносили, мучителі й кати бралися до роботи, а сибірські ГУЛАГи тріщали. Але, як і в кожній революції, під підозру потрапляли й самі силовики. У НКВС почалися розслідування та внутрішні чистки. Під час «найбільшого кровопускання» в будинку, де жили Гордієвські, обшуки проводили понад десять разів протягом шести місяців. Арешти відбувалися вночі, спочатку виводили главу сім'ї, а згодом – решту.

Цілком можливо, що на когось із цих «ворогів держави» вказав Антон Гордієвський. «НКВС завжди правий», – говорив він: водночас розумний і хибний висновок.